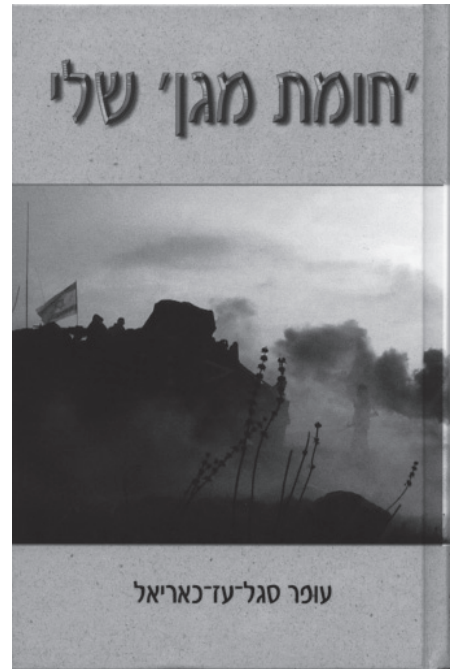

מילואים אימתניים מול אל ש

עופר סגל-עז-כאריאל

סא"ל בעז זלמנוביץ

רע"ן כשיריות במקחצ"ר

הספר "חומת מגן שלי" הוא מועט המחזיק את המרובה. זהו סיפור מרתק על לחימה, על אנשים מול האש, על מנהיגות, על אובדן חברים ועל התמודדות. בגלל האופן שבו הוא מטפל בנושאים הכבדים האלה זהו ספר חובה לדרג המסתער בכלל ולאנשי החי"ר בפרט

את סקירת הספר "חומת מגן שלי" התחלתי לכתוב בסוף יוני 2006. לקחתי על עצמי את המשימה משום שהתעניינתי בנושאו המרכזי של הספר: התמודדות של אנשים מול האש ובמיוחד של אנשי מילואים, שנאלצו לעבור באופן חד מהאזרחות לחימה הקשה במחנה הפליטים בג'נין. גם חשבתי שאולי יש מקום להשוות את הספר הזה לספרו המפורסם של סלי"א מרשל "אנשים מול אש", שבו תיאר את הגורמים המשפיעים על פעילות הלוחמים בקרב ואת הגורמים המניעים אותם לקום ולהסתער מול אש האויב.¹

עופר סגל-עז-כאריאל היה בעת מבצע חומת מגן (מרס-מאי 2002) מ"מ בפלוגה מסייעת בחטיבה 5 (חטיבת חי"ר) שלחמה בקרב הקשה במחנה הפליטים של ג'נין. בספרו "חומת מגן שלי"² הוא מספר את סיפור הקרב מנקודת מבטו של מפקד מחלקה. הספר מתאר בצורה אותנטית ואנושית את מעשי הגבורה ואת המנהיגות של החיילים ושל המפקדים בדרג המ"מ והמ"פ.

אירועי הקיץ עיכבו את סיום הסקירה שרציתי לכתוב והאירו אותה מחדש: בין היתר הם הראו כי סוגיות רבות שהיו רלוונטיות בחומת מגן נשארו רלוונטיות גם במלחמת לבנון השנייה. אסור לתת להבדלים בין שתי המלחמות - מבחינת עוצמת הלחימה, מהלכיה ומידת ההסכמה הלאומית בנוגע אליהן - לטשטש את העובדה שיש ביניהן גם דמיון רב.

מערך המילואים עובר בשנים האחרונות שינויים מרחיקי לכת. אך עדיין לא ניתן לדעת כיצד ישפיעו אלה על יכולתן המקצועית של יחידות המילואים, על כוח האדם שיישאר לשרת בהן ובעיקר על לכידותן ועל נכונותן לצאת לקרב.³ במבצע חומת מגן הפגינו אנשי המילואים מוטיווציה גדולה להתייצב ביום פקודה, אך המבצע גם חשף את הקשיים של אנשי המילואים לשמר את יכולתם המקצועית.

מפקדי חטיבת אלכסנדרוני בחמ"ל, מלחמת לבנון השנייה | מערך המילואים נקרא פעם אחר פעם להגן על מדינת ישראל, אך אף שברור כי אי-אפשר להסתדר בלעדיו, עולה בברור מהספר "חומת מן שלי" שהוא הפך למעין בן חורג ומקופח בצבא

מילואים הוא שיטת ארגון של כוחות צבא, שמקשה לשמור על כשירותם. כמעט כל הצבאות המפעילים יחידות מילואים מתחבטים כיצד לעשות זאת. בכל מקרה ברור ששמירה על כשירותם של חיילי המילואים מצריכה השקעה רבה. בחינת הסוגיה הזאת מעלה כי אחד המשתנים החשובים ביותר הקובעים את מידת כשירותם של חיילי המילואים אינו המוטיווציה של חיילי המילואים, אלא הדרך שבה מארגן אותם המרכיב הסדיר של הצבא לקראת הלחימה. תיאור ההתגייסות ממחיש זאת היטב. כותב עופר:

עד הבוקר הגיעו רוב האנשים. לא כך היה לגבי ציוד הלחימה האישי והמוזון. כמה חיילים טרם קיבלו כלי נשק אישיים, ונאלצו להסתפק בכמויות מזון דלות ביותר. קיבלתי שני נגמ"שים, אבל אחד מהם היה נמר"ש... והוא לא היה מיועד לשאת כמות לוחמים המתאימה לסד"כ המחלקה שלי (עמ' 10).

כמו במלחמות הקודמות נאלץ עופר "להשלים ציוד" - במקרה הזה מבסיס אימונים.⁵ הפער בציוד היה גדול מאוד - במיוחד במערך החי"ר. כך, למשל,

אחד המשתנים החשובים ביותר הקובעים את מידת כשירותם של חיילי המילואים אינו המוטיווציה של חיילי המילואים, אלא הדרך שבה מארגן אותם המרכיב הסדיר של הצבא לקראת הלחימה

הוא חשוב וראוי, אך אולי יותר חשוב לשאול כיצד מכין צבא הקבע את התשתית להפעלת מערך המילואים ללחימה. האם נלמדו לקחי המלחמות הקודמות בכל הנוגע למוכנות הימ"חים, לתקינות הציוד והתחמושת ולאיימון הרלוונטי? אין ספק - ולא רק מהתיאורים בספר - שחיילי המילואים התייצבו בשיעורים מאוד גבוהים בעקבות צו החירום ונלחמו בהתאם למטרות המלחמה. גם אין כל ספק - וכך היה בכל המלחמות - שמערך המילואים הוא צבא איכותי ובעל כושר לחימה גבוה.⁴ אולם הדברים כפי שהם מוצגים מנקודת מבטו של מ"מ בגדוד מילואים ממחישים בחריפות גם את הבעיות הקשורות להפעלתו של מערך המילואים. צבא

הספר גם חושף את הקושי של אנשי המילואים להתמודד עם נפילת חבריהם. במהלך הלחימה איבדה יחידתו של המחבר 13 מאנשיה. ביולי 2006, עוד לפני שהספקתי להשלים את הסקירה, שוב הוטל מערך המילואים ללחימה - והפעם בדרום לבנון. הליקויים שהתגלו בהכנתו של מערך המילואים ללחימה הובילו בחלק מהיחידות לתסכול ולמחאה פומבית. אלה הניעו אותי לשנות את תוכניות הכתיבה שלי ולהתמקד בעת סקירת הספר "חומת מן שלי" בשני נושאים מרכזיים אחרים: מוכנותם של אנשי המילואים ללחימה ורוח הלחימה שלהם על רקע אובדנם של חברים בקרב.

מוכנות מערך המילואים ללחימה

בהקדמה לספר כותב מפקד המכללות, אלוף אייל בן-ראובן:

[הספר הוא] תעודה חשובה של גבורה, נחישות ואחוות לוחמים המעידה על איכותן וחוסנן של יחידות המילואים הלוחמות ועל יכולתן לשמש משען לצה"ל ולמדינת ישראל בעת חירום (עמ' 7).

ספר השופך אור על עוץ רוחן של יחידות המילואים

הפתרונות שנקטו למחסור באימונים דומים לפתרונות שנקטו בפעמים הקודמות שבהן נחשפה אי-מוכנותן של יחידות המילואים: לימוד חפז במהלך ההכנות והאימונים לקראת הכניסה לחימה, ניסיונות לפתח טכניקות ותרגולות באמצעות התייעצויות קבוצתיות או שימוש במיומנויות של החיילים שהצטרפו לא מכבר ליחידה. בסופו של דבר מדובר בעיקר בהעתקה של תורה ושל תפיסה הנהוגות בצבא הסדיר ובשימוש במיומנויות ששרדו אצל המצטרפים החדשים ליחידת המילואים.

פן אחר של היחסים בין מערך המילואים למערך הסדיר הוא הפעילות שצריכים אנשי המילואים לעשות בעת שגרה. עופר אינו מתייחס לכך: הספר מתחיל בגיוס ומסתיים לאחר האזכרה ביום ה־30 ללוחמים שנפלו בקרב. האם בדק את מוכנות הנגמ"שים והציוד של מחלקתו? האם ניצל כראוי את הזמן באימונים ובתעסוקות המבצעיות? האם אנשי המחלקה שמרו על כושר גופני באופן עצמאי כדי שיוכלו לתפקד ברגע שייקראו להתייצב? שאלות כאלה ואחרות אולי נשמעות קנטרניות ואף לא במקום לאחר האובדן וההקרבה המתוארים בספר, אך הן חלק מהשאלות שחייבות להישאל בעולם המילואים, אך לעיתים לא נשאלות. בכל מקרה, הציניות של אנשי המילואים בנוגע לציוד ולאימונים שניתנו להם מגיעה לשיאה כשמגיע העיתונאי יואב לימור לבקרם לאחר הקרב:

התבדחנו על האפשרות שישאיר לנו את האפוד הקרמי שלו, שהרי היה זה האפוד הקרמי היחיד בחדר (עמ' 74).

על המחסור הזה כותב עופר:

לא היו לי ציפיות גבוהות והחלטתי שנצח עם מה שיש לנו. אין ברירה (עמ' 10).

נראה שזו הייתה גם דעתם של שאר אנשי המילואים ביחידה. אך האומנם אין ברירה? ואם יש, במה היא תלויה?

האובדן וההתמודדות

השליש האחרון של הספר - 30 עמודים - עוסק בהתמודדות עם האובדן העצום שחוו הפלוגה המסייעת ומחלקתו של עופר. 13 לוחמים, ובהם המ"פ, נהרגו בקרב ב־9 באפריל. אנשי מילואים, שעזבו נשים וילדים, ניתקו מעבודותיהם ומעולמם האזרחי רק ימים ספורים קודם לכן, מצאו עצמם לפתע נאלצים להתמודד עם המוות. הקטע שבו מתאר עופר את קבלת השמות - שורת השמות של הרוגי הקרב - הוא מהמרכזיים בספר. התחושה

חיילי צה"ל בנ"ל במהלך מבצע חומת מגן | כתיבת הספר היא דרך להתמודד עם חוויות הקרב, עם האובדן ועם הצורך להנציח את האירועים ואת החברים

האימונים האלה במשאבים שמוכנים להקצות להם המדינה והצבא. לא פחות מכך תלויים האימונים בנכונותם של אנשי המילואים להקצות להם ממשאביהם שלהם - בעיקר משאבי זמן. הרי כל יום שמקדיש איש המילואים לאימונים בא על חשבון הקריירה שלו וחיי המשפחה שלו.

הפערים ביחידות המילואים לא היו רק בתחום הציוד. חמור יותר היה הפער בין לבין היחידות הסדירות בתחום הידע המקצועי ובתחום המיומנות המבצעית

את פערי הידע ניסו אנשי המילואים לסגור בכוחות עצמם. הנה דוגמה לכך מהספר:

פיטר פריש ואלי זוהר ניגשו אלי, ויחד גיבשנו שיטה להתמודדות עם האזרחים בעת השתלטות על הבית. הצגנו אותה בפני המחלקה. החבר'ה הוסיפו נקודות שיש להתייחס אליהן, והשיטה הובהרה לכולם (עמ' 12).

כפי שבקיץ 2006 היה חסר אמל"ח ליחידות המילואים, כך הן סבלו ממחסור בתחום הידע והמיומנות. לחלק מיחידות המילואים אף היה חסר בקיץ 2006 ידע בסיסי בטכניקות הלחימה הרלוונטיות.¹⁰ הדבר נבע לעיתים מאימונים שהתמקדו בגזרות לחימה אחרות, מחוץ ללבנון, ולעיתים זה נבע ממחסור באימונים באופן כללי.

קיבלו עופר ואנשיו ממש לפני המבצע אמצעי לחימה שעל קיומם לא שמעו או שלא ידעו איך להפעילם,⁶ ולעומת זאת הם "קופחו" בציוד המוכר להם היטב: הם קיבלו פחות ציוד כזה ובאיכות ירודה יותר מאשר היחידות הסדירות.

תוך כדי הקרבות, לאחר כניסת הגדוד לגינין, ניסו עופר ואנשי מחלקתו לרענן את זיכרונם בהפעלת טילי נ"ט לאו שקיבלו רובם במסגרת הציוד האישי שלהם.⁷ גם בלחימה בלבנון עשו אנשי המילואים שימוש נרחב בטיילי לאו, אלא שבלבנון היו אלה טילי לאו מדגם חדיש יותר, שמנגנון הכוונות שלו שונה מזה של ה"לאו" המוכר לאנשי המילואים. האמל"ח הזה נכנס לשירות המערך הסדיר רק במהלך 2006, ואילו אנשי המילואים עוד לא שמעו על הכנסתו לשירות בצה"ל. במקרה הזה נעשה ניסיון ללמד את היחידות להשתמש בלאו במהלך האימון הקצר שלפני הלחימה, אך מובן שהיכולת להטמיע אמל"ח בזמן קצר כל כך היא מוגבלת.

אולם הפערים ביחידות המילואים לא היו רק בתחום הציוד. חמור יותר היה הפער בין לבין היחידות הסדירות בתחום הידע המקצועי ובתחום המיומנות המבצעית. ראש מחלקת ההדרכה במפקדת זרוע היבשה כתב במאי 2004 על הקשיים באימון אנשי המילואים והציע כמה פתרונות לכך.⁸ עוד טען רמ"ח ההדרכה ש"ללא אימונים לא יוכל מערך המילואים לשמור על כשירותו" והדגיש ש"לאימונים של אנשי המילואים יש תפקיד מעבר לשמירה על כשירותם ועל מקצועיותם: האימונים תורמים גם למוטיווציה שלהם, ללכידות של יחידותיהם ולאמון בינם לבין צה"לי".⁹ איש לא יחלוק על הקביעות האלה. אולם לרוע המזל תלויים

הקשה מתוארת באופן כה מוחשי, עד כי מי שחוה זאת פעם, יציפו אותו שוב כל הזיכרונות הקשים שהוא נושא עימו:

לקחתי נשימה עמוקה, מנסה לאגור כמה שיותר אוויר, מתוך ידיעה שהוא עומד לברוח ממני עוד כמה שניות. "דבר, אני שומע", אמרתי לו. הוא החל ללחוש את השמות: "עודד"..."לא" אמרתי אינסטינקטיבית, ממאן להאמין ומרכין את ראשי לנוכח המכה החותכת. כל כך קיוויתי שאחרי ששניאור ואני חילצנו אותו, הוא יחזיק מעמד. הוא המשך: "אייל יואל, דרור בר". לחשו היה כתער הנונץ בי לאחר כל שם (עמ' 63).

בהתמודדות עם האובדן ביחידות הצבא קיימות ההיערכות הפורמלית וההיערכות האפורמלית. התהליך הפורמלי כולל את ההלוויות, את ביקורי המשפחות, את הביקורים אצל החברים הפצועים. הפלוגה הפגועה מוצאת משטח הלחימה, אך מוחזרת במהירות לפעילות בשל הגישה המקובלת ש"הכי חשוב לחזור לפעול". שיטה נוספת היא הוצאת היחידה משטח הלחימה למתקן נופש. המטרה היא לאפשר התרענונות, אך יחד עם זאת לשמור על לכידות היחידה ועל הפרטים.

הקטע שבו מתאר עופר את קבלת השמות - שורת השמות של הרוגי הקרב - הוא מהמרכזיים בספר. התחושה הקשה מתוארת באופן כה מוחשי, עד כי מי שחוה זאת פעם, יציפו אותו שוב כל הזיכרונות הקשים שהוא נושא עימו

גם הפלוגה של עופר יצאה לאחר הקרב הקשה להתרענונות ולמנוחה. אך בדרך לאותו סוף שבוע של התרגעות קרה מקרה נוסף המלמד הרבה מאוד על אופיים של צה"ל ובמיוחד של יחידות המילואים שלו. מתברר שלא רק ציוד וידע נאלצו אנשי המילואים לאלתר לעצמם בכוחות עצמם אלא גם את הנופש שלאחר הלחימה. הפלוגה אמורה הייתה על-פי התוכנית להגיע לבית גולדמינץ בנתניה, אך בגלל כניסת השבת "השתלטה" על חדרים במתקן הנופש באולגה:

"שלום, מי אתם?" שאל הש"ג כשהגענו לשם. "אנחנו החבר'ה מג'נין. תיאמנו הכול עם המזכירות. אנחנו ממהרים מאוד, השבת נכנסת". השער נפתח.

פרקנו מהאוטובוס וללא הסברים רצנו לעבר המגורים. כעת קבענו עובדה: אנחנו כאן בסוף השבוע הזה! (עמ' 77).

מה עושים לאחר שחוזרים הביתה ומתנתקים מהיחידה? עופר נוגע בסוגיה הזאת רק באופן חלקי - הוא כותב רק על עצמו ורק על היבט אחד: הקשר שהוא יצר עם משפחות הנופלים.¹¹

עם השכול מתמודד עופר - בין היתר - באמצעות הצדקת היציאה למערכה והצדקת המחיר הכבד ששולם בה:

אני בא מעיר בירה שהפכה לעיר רפאים... אז מה אני אומר? אני הולך להילחם על ירושלים, על הבית שלי (עמ' 10).

דוגמאות נוספות לגישה הזאת נטועות בתוך דבריו של עופר או בדברי חבריו.¹² דרך נוספת להתמודד עם חוויות הקרב, עם האובדן ועם הצורך להנציח את האירועים ואת החברים היא עצם כתיבת הספר.¹³ מדובר למעשה בספר "יזכור", הגם שאין עופר כותב זאת במפורש.¹⁴ עם זאת ההקדשה לרעיו בפתחת הספר והעובדה שהספר מסתיים בפרק הנקרא "ביום השלושים" מעידות על הרגשות שדחפו לכתיבתו.

סיכום

לא מזמן התקיים דיון במדורי הספרות בעיתונים בשאלה מהו מספר הדפים המינימלי שחייב להיות בספר - מספר שפחות ממנו אינו מאפשר לכותב את היצירה בשם ספר. במקרה של "חומת מגן שלי" הוויכוח אינו רלוונטי: הספר מחזיק מעט דפים, אך זהו מעט המחזיק את המרובה. זהו סיפור מרתק על לחימה, על אנשים מול האש, על מנהיגות, על אובדן חברים ועל התמודדות. בגלל האופן שבו הוא מטפל בנושאים הכבדים האלה זהו ספר חובה לדרג המסתער בכלל ולאנשי החי"ר בפרט.

בגלל השאלות שמעלה המחבר בנוגע למוכנות של יחידות המילואים ולקשר בין המערך הסדיר לאנשי המילואים זהו ספר חובה לכל אנשי צבא הקבע - ובמיוחד לאחראים על ציודו, על אימונו ועל שמירת לכידותו של מערך המילואים, שהוא רוב מניינו של הצבא. המערך הזה נקרא פעם אחר פעם להגן על מדינת ישראל, אך אף שברור כי אי-אפשר להסתדר בלעדיו, עולה בבירור מהספר שהוא הפך למעין בן חורג ומקופח בצבא. לכן זהו בראש ובראשונה ספר חובה לאלה אשר אחראים לכך שלא ייווצרו בתוך צה"ל שני צבאות, שלא תיווצר חלוקה בין "הם" ו"אנחנו", בין הצבא הסדיר לצבא המילואים.

הערות

1. סל"א מרשל, אנשים מול אש, מערכות, 1956
2. עופר סגל-עז-כאריאל, חומת מגן שלי, מערכות, 2006. כל הציטוטים הם מתוך הספר הזה, אלא אם נכתב אחרת.
3. להרחבה בנושא ראו מערכות 394, מאי 2004; גייל לוי, צבא אחר לישראל - מיליטריזם חומרי בישראל, ידיעות אחרונות, 2003
4. בוודאי אם בוחנים את ביצועי מערך המילואים במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים.
5. סגל-עז-כאריאל, שם, עמ' 13
6. שם, עמ' 15
7. שם, עמ' 22
8. עופר סגל, "אימוני מערך המילואים ביבשה - הווה ועתיד", מערכות 394, מאי 2004, עמ' 50-57
9. שם, עמ' 57
10. לדיון קצר על ידע, על מיומנות ועל שימורם בצבא ראו בעז זלמנוביץ, "מי ישמור על המיומנות למלחמה הבאה", מחי"ץ 14, נובמבר 2003, עמ' 42-44
11. סגל-עז-כאריאל, עמ' 95-96
12. שם, עמ' 16, 77, 91
13. דוגמה לספר כזה ראו: חיים סבתו, תיאום כוונות, תל-אביב, 1999
14. על ספרי "יזכור" ראו: עמנואל סיוון, דור תש"ח: מיתוס, דיוקן וזיכרון, תל-אביב, 1991, עמ' 172 ואילך